XIX. évfolyam 6. szám

2021. június 25. | 5781. Támmuz 15. | ב"ה

PESTI SÓLET

A DOHÁNY UTCAI KÖRZET HAVILAPJA

WWW.DOHANY-ZSINAGOGA.HU

Littner György: Hetiszakaszok másként – A Szentély (2. oldal)

Fekete László: A zsoltárok szerepe a zsidó imádkozásban (7. oldal)

Átadták a felújított Rumbach zsinagógát (12. oldal)

Fotó: Szentgyörgyi Ákos

Littner György

Hetiszakaszok másként – A SZENTÉLY

Tavaly több részletet is olvashattak Littner Gyuri barátunk nemrég megjelent, Családregény a Bibliából című könyvéből. Januártól a hetiszakaszokat, s ezeken keresztül legnagyobb prófétánk, Mózes életét mutatja be – saját szemszögéből! Ezúttal többek közt a Szentély készítéséről is olvashatunk.

Az Ö.való kiadta Mózesnek, hogy építsenek egy pusztai Szentélyt, ahol a földi tartózkodása idején lakni fog. Mérnöki pontossággal adta meg az építkezés adatait a legapróbb részletekig. A Világ teremtőjének egy pillanat sem kellett volna, hogy elkészítse a Szentélyt magának, de nem ez volt a célja. Akkor az emberek megcsodálják a készen kapott ajándékot, azonban nem becsülték volna meg eléggé. Minden ember a saját vagyonából adakozott a Szentély felépítéséhez, és a két kezük munkájával is hozzájárultak az építkezéshez. Amikor készen lett a nagy mű, mindenki azt mondta, az én adományomból is épült, az én kezem munkája is benne van. Ezért sokkal jobban megbecsülték, mintha készen kapták volna.

Először a Szentély berendezési tárgyait kellett elkészíteni: a frigyládát, az oltárt, a menórát és a többi szertartáshoz való dolgokat. Az Ö.való a méreteket is pontosan megadta:

„Készítsenek számomra sittimfából ládát, két és fél könyök legyen a hossza, egy és fél könyök legyen a szélessége, egy és fél könyök a magassága.”

Egy könyök kb. 50 centinek felelt meg. Tehát a Frigyláda nagyjából 1 méter 25 cm hosszú lehetett, amelybe bele kellett férnie a kőtábláknak, is így azok hossza egy méter körül volt. A láda magassága 75 cm, így a kőtábla sem érhette el 30 centis vastagságot, mellettük még elfértek az eredeti kőtáblák darabjai és Mózes Tóra tekercsei. Az egészet bevonták arannyal, majd a két oldalára két-két arany karikát szereltek, ebbe egy-egy arannyal bevont, sittimfából készült rudat dugtak, hogy négy ember tudja a vállán hordani. Teteje még nem volt, ezért elkészítették színaranyból a fedelét, amely egyesek szerint tenyér vastagságú volt. Erre jött a két aranykerub dísznek. Ez a rengeteg arany, és a kőtáblák nagy súllyal bírtak, ezért a négy férfi, amikor a vándorlások során a nehéz sivatagi terepen cipelte bizony beleizzadt. Amikor minden berendezési tárgy elkészült nekiláttak a Szentély építésének.

Az Egyiptomból menekült rabszolgák hogyan tudták felépíteni a precíziós munkát igénylő Szentélyt?

„És munkába fogott Becael és Oholiáb és minden bölcsszívű férfiú, akikbe az Ö.való bölcsességet és hozzáértést adott, hogy legyen tudásuk elkészíteni a Szentélyt.”

Volt két építésvezető, ők beosztották és elvégezték a fő munkálatokat. Mózes kezében az Ö.való által lediktált tervekkel ellenőrizte, hogy minden tökéletes legyen. A kétmillió ember között rengetegen értettek valamilyen szakmához. Egyiptomban sokan vegyes házasságot kötöttek, gyermekeik különféle szakmát tanultak, majd iparosok lettek. Az asszonyok között is sokan tudtak szőni, fonni, varrni, és végezték az ilyen dolgokat. Összeállt a csapat, és folyamatosan dolgozott, teljesítette az Ö.való által kitűzött feladatokat. Még Áron is értett az arany feldolgozásához, tehát őt is bevonták a munkába. Végül dolgos kezek által elkészült a pusztai szentély pontosan:

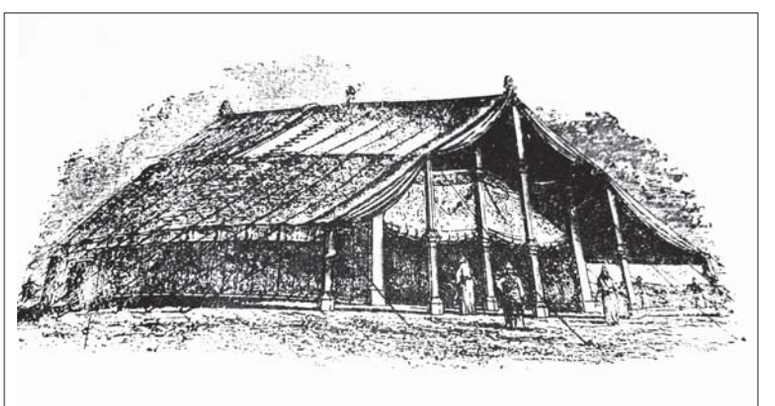
A hajlék (Ferguson után)

„A második év első hónapjában, a hónap első napján.”

Az Ö.való beköltözött a szentélybe felhő formájában lebegett felette:

„És betakarta a borulat a találkozás sátorát és az Ö.való dicsfénye betöltötte a hajlékot.”

Ezután az Ö.való folyamatosan adta az utasításait a találkozás sátrában levő Mózesnek. Lefektette a zsidó vallás alapjait a szertartások, ünnepek törvények megismertetésében, Mózes pedig mindezeket feljegyezte a papirusz tekercsekre. Megerősítette a szövetséget Izrael fiai és közte a szentség megismétlésével:

„Szentek legyetek, mert szent vagyok Én az Ö.való a ti Istenetek.”

A kinyilatkoztatás előtt Mózes megszentelte a népet az Ö.való áldásával, és a nép hamarosan bűnbe esett az aranyborjú bálvány imádásával. Az Ö.való megbocsátotta a bűnt, ahogy az édesapa megbocsát a rossz dolgokat tevő gyermekeinek, hiszen egy családhoz tartoznak az Ö.való és Izrael népe. Eltörlik a bűneiket, és újra szentek lehetnek, ha megtartják a parancsolatokat. A sok utasítás és előírás között elhangzott az egyik legfontosabb:

„Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.”

Ha ezt az egyetlen parancsolatot betartotta volna az ember, akkor a történelem folyamán meg sem történt volna az a sok borzalom.

Mózes felszentelte a papokat, Áron lett a főpap, ezáltal neki is meg lett bocsátva a bálvány elkészítése.

Sokáig maradtak még ezen a helyen, ám egyszer felemelkedett a felhő, kialudt a dicsfény a Szentélyben, ami azt jelentette, indulni kell. Kiosztották a feladatokat, a kijelöltek szétszedték a Szentélyt, a legkisebb sátorcövekig, és mindenki elkészítette a csomagját, majd útra keltek. Elől ment Mózes és Áron, majd a négy férfi a Frigyládával, utánuk a Szentély darabjait vivő férfiak végül az egész nép. Az Ö.való felhő formájában mutatta az utat egészen addig, amíg megérkeztek az új táborhelyig. Itt felállították és berendezték a Szentélyt, majd az Ö.való dicsfénye bevilágította azt.

A következő harmincnyolc évben rendszeresen vándorolt a nép, de nem körbe-körbe a sivatagban, hanem amikor az Ö.való elvezette őket egy megfelelő helyre ott évekig táboroztak.

Vallási turizmus és a Dohány utcai zsinagóga 3. rész

Talabos István

Zalka Szabina

A turizmus számos módon kapcsolódik a Dohány utcai zsinagógához. És sorozatunk utolsó részeiben kiemelten a Dohány utcai zsinagóga és a turizmus kapcsolatával foglalkozunk.
A kulturális turizmus jelentőségét mutatja, hogy főként ez befolyásolja a turisták desztináció választását és ezen belül a vallási helyszínek felértékelődtek. Ez mondható el a Dohány utcai zsinagógáról is, amelyet a COVID-19 előtti évben felkeresők közül 500 megkérdezett válasza is bizonyít. Az eredmény, a Dohány utcai zsinagóga Budapest fő látnivalói között szerepel a budapesti világörökségi helyszínek mellett. Jelen cikk alapja, zsinagógánk dolgozója, Zalka Szabina a BGE Turizmus szakán megvédett diplomamunkája, melyet konzulense, Talabos István egészített ki.

Zsinagógánkat felkereső és e-mail-ben jegyet kérők közül 500 főt megkérdezve fontos az ajánlás, a „szájpropaganda” mivel látogatók mintegy kétharmada a barátoktól, ismerősöktől, rokonoktól kapott információ alapján döntött a budapesti utazás és a Zsinagóga látogatása mellett. A kérdések között szerepelt, hogy mit szeretne megnézni/meglátogatni Budapesten. A Dohány utcai Zsinagóga minden válaszadó esetében a megnevezhető 5 látnivaló közül mindenkinél átlagosan a 3. helyen szerepel. Az is kiderült, csak a válaszadók kb. 7 %-ának van konkrét kapcsolata a judaizmussal, de 50 %-uk érdeklődik a zsidó kultúra, vallás iránt, s 60 %-uk már Budapest felkeresése előtt döntött arról, hogy meglátogatja Zsinagógánkat. A megkérdezettek azt is elmondták, hogy az épületegyüttes nagyon impozáns, a hely hangulata, atmoszférája különleges és egyedi.
A Dohány utcai Zsinagóga tehát turisztikailag frekventált, a városközpontban számos szabadidő eltöltésre is alkalmas szolgáltatást kínáló, könnyen megközelíthető környéken helyezkedik el, és nagyban hozzájárul Budapest idegenforgalmi bevételeihez.

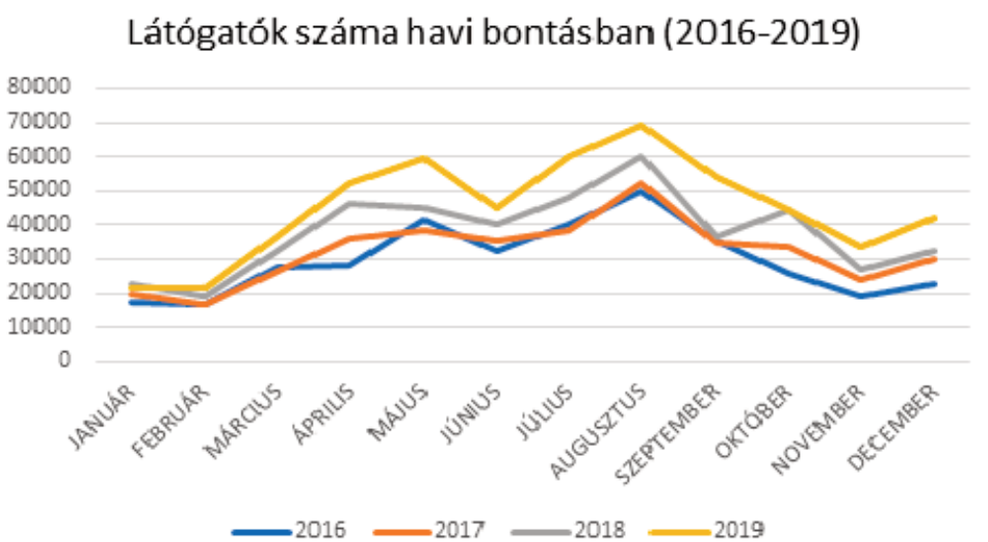

Lehet-e ezt a frekventált helyen lévő, impozáns, és hangulatában egyedi különleges atmoszférát kínáló vallási helyet még vonzóbbá tenni?
Ez a munkatársakon – pénztár, beléptetés, jegykezelés, idegenvezetés – múlik. Nem szabad elfelednünk, a ma turistája élményt keres, pozitív élményt. Ez a pozitív élmény a hazaérkezést követően emlékké alakul. Hogyan lehet ezt elérni? Ebben nagy szerepe van mindenkinek, akivel a turista találkozik, de legtöbb időt az idegenvezetővel tölti, aki bemutatja a Zsinagógánkat.

Milyen legyen az idegenvezető?
Természetesen elkötelezett és hiteles.
Ha arra gondolunk, hogy az ókor idegenvezetői az exegéták, a magyarázók voltak, akik az utazás során látottakat magyarázták, ezt figyelembe véve és szem előtt tartva egyértelmű milyen a jó idegenvezető. Megfelelő hangerő szükséges, és az, hogy aki hallgatja úgy kell gondolja, érezze, hozzá beszél, neki mondja, magyarázza, amit mond.

Mikor leszünk hitelesek?
Ha Zsinagógánk autentikus miliőjét olyan tényekkel egészítjük ki, mely nemcsak megismerteti az építés történetét, elmondja mi, milyen stílusban és méretben készült, hanem betekintést ad a közösség életébe, mindennapjaiba. S mindezt hitelesen, érdekesen meséli el. Pl. a II. világháború alatti zsidóság életét nemcsak olyan tényekkel lehet megismertetni, hogy hány fő volt a gettóba zsúfolva, hanem az is sokat, ha idézünk egy-egy megemlékezéskor elhangzott beszédből. A turisták mindegyike elcsodálkozott mikor elmeséltem, hogy Frölich Róbert főrabbi a zsidó kulturális programok keretében a szombat fogadásáról tartott előadását követően a hallgatóságot meghívta a tényleges szombat fogadásra a Dohány utcai Zsinagógába. Sőt, az azt követő kiddusra is. Miért csodálkoztak? Mert nem gondolták, hogy a közösség ennyire nyitott.
De nem felejtik el Sir Nicholas Wintont sem. Sir Nicholas Winton az un. Kindertransporttal 669 gyermeket mentett ki Csehszlovákiából és mindez 50 évig nem került „napfényre”. Ha elmondjuk, hogy egy tájékoztatóra hívták és a felesége számos általa megmentettet hívott oda, számíthatunk arra, olyan információt adtunk át, amely igazi élményt és emléket jelent.
És még számtalan hasonló különleges, érdekes információkat lehet megosztani, amelyek nem szerepelnek az útikönyvekben, de megmaradnak a turista emlékezetében, és igazi élményként továbbadja, mint azt az értékelés is mutatja, hiszen az élmény 4,5 közel 5-ös értékelést kapott a látogatóktól…

SZIN: a legerősebb hazai

A hazai zenekarok legnagyobb találkozója lesz idén a Szegedi Ifjúsági Napok. A szervezők eddig 100 magyar zenekart és előadót jelentettek be, de még van a tarsolyban. A SZIN idén, ahogy arról már előző lapszámunkban is írtuk, egy napot még rá is húz, az így ötnapos buli augusztus 25-29. között lesz, a szegedi Partfürdőn.

Nem emelnek jegyárat, egy nappal hosszabb, azaz ötnapos lesz a fesztivál és minden idők legtöbb hazai fellépőjét vonultatják fel – ezt ígéri a hazai fesztiválpaletta hagyományosan nyárzáró bulija, a SZIN.

– Most mintegy 100 zenekart és előadót jelentünk be, köztük a Halott Pénz, Majka & Curtis, a Tankcsapda, a Wellhello, Ákos, Rúzsa Magdi, a Kiscsillag, az Irie Maffia, és jön a Carson Coma és a Csaknekedkislány is – sorolta a fellépőket *Kolonics Erika*, a SZIN főszervezője.

– A legerősebb hazai felhozatalban lesz Zenevonat Szuperkoncert, az LGT sztárjaival, a hazai szcéna legjobbjai és megannyi feltörekvő tehetség a korosztályok széles skálájának igényét kielégítve. Olyan koncertfolyamot állítottunk össze, amellyel szeretnénk megköszönni a közönségünk eddigi türelmét, emlékezetessé tenni a nyár utolsó pillanatait és nem utolsó sorban minél több magyar zenekarnak lehetőséget adni, hogy a hosszú kihagyás után végre színpadra állhassanak.

Kolonics Erika hozzátette, hamarosan csatlakozik jónéhány hazai fellépő a mostani sorhoz.

Az idén ötnapos bérletet a fesztivál weboldalán, a www.szin.org oldalon, a tavalyi áron, azaz 23.990 Ft-ért lehet megvásárolni.

Pesti Sólet menü
az izraelinfo.com /Bea Bar Kallos receptjei alapján/

Citromos spárgaleves

Hozzávalók: 1 nagy csomag spárga, 1 kisebb cukkini, 2 sárgarépa, 1/2 citrom, 1,5 dl főzőtejszín (vagy növényi főzőkrém, ha parve levest szeretnénk), só, bors, olívaolaj

Elkészítés: A répát megpucoljuk, és a cukkinival együtt karikákra aprítjuk. A spárgák fás végét levágjuk és kb 1-1,5 centis darabokra szeleteljük. Egy nagyobb lábosban kevés olajat melegítünk, megfuttatjuk rajta az összevágott zöldségeket, majd sózzuk, borsozzuk és felöntjük kb. 4dl vízzel. A tejszínt akkor adjuk hozzá, amikor már puhák a zöldségek, lassan, hőkiegyenlítéssel. Forrás után készen is van.

A citromot tálalásnál tesszük rá, mindenkinek ízlés szerint.

Sütőpapírban sült lazac

Hozzávalók: 2×150 gr lazacfilé, 200 g zöldség (zöldbab, cukkini és répa hámozóval vékonyra vágva, spárga, brokkoli külön vagy vegyesen is lehet) friss kapor, vagy bármilyen zöld fűszer, 1 citrom, 1 evőkanál olívaolaj, 1 evőkanál majonéz, só, bors

Elkészítés: Egy sütőlapra terítsünk le két túlméretezett sütőpapírt úgy, hogy a fele legyen a sütőlapon. A zöldségeket összekeverjük az olívaolajjal, sóval és borssal, és a felét az egyik papíron sütőlap felőli oldalának a közepére helyezzük.

A lazacdarabokat bekenjük majonézzel, ízlés szerint sózzuk, borsozzuk, majd egyesével a zöldség tetejére tesszük. A citromot karikákra vágjuk, és két szelettel befedjük a lazacot. A papírt ráhajtjuk a lazacra, és körben visszahajtva a szélét lezárjuk.

A másik papírra kerül a zöldség másik fele, és a másik lazacdarab. Előmelegített sütőben 200 fokon 30 perc alatt elkészül. (A csomagokat óvatosan kell kinyitni, nehogy a gőzzel leforrázza magát valaki!) A csomagokat bontás után papírral együtt tányérra tesszük, és friss kaporral megszórva tálaljuk.

Cukorsokk – M&M's süti

Hozzávalók: 128 g barna cukor, 128 g vaj, 64 g cukor, 1 mokkáskanál vaníliakivonat, 2 nagy tojás, 1 tk. szódabikarbóna, 1 kk. só, 300 g liszt, 150 g M&M's, 150 g keserűcsoki-pasztilla (durvára vágott keserűcsoki)

Elkészítés: A liszten és a csokikon kívül minden hozzávalót egy mély keverőtálba teszek, a kézi robotgéppel habosra verjük a vajas mixet, hozzáadjuk a lisztet, majd a turmixszal alaposan összekeverjük. Az M&M's kb. felét félreteszem, a maradékot a csokipasztillákkal beleöntjük a tálba, és egy evőkanállal elkeverjük. Ha túl lágy a tészta, akkor 10-15 percre a hűtőbe tesszük.

A sütőt előmelegítjük 195 Celsius-fokra. A tésztából egy sütőpapírral bélelt tepsire teszünk evőkanálnyi mennyiségeket egymástól relatíve nagy távolságra, nem kell szétlapogatni. Minden kis halom tetejére 3 szem M&M's kerül, és a sütőben 7-8 perc alatt készre sütjük. A kész sütiket egy rácsra tesszük kihűlni (meglehetősen puhák, amikor kivesszük a sütőből), és hagyjuk legalább 10 percet állni (vagyis amíg a következő adag megsül).

Elvileg a teljes kihűlés után napokig fogyasztható.

Ha nem akarunk 20 darabot sütni, akkor fagyasztható – ki sem kell olvasztani, csak a fagyott tésztát felszeletelni ujjnyi vastag szeletekre, és előmelegített sütőben ugyanúgy 7-8 perc alatt megsütni.

Ha valaki egészségesebb verzióra vágyik, a liszt fele kicserélhető zabpehelyre, a csoki pedig dióra, mandulára, aszalt gyümölcsre, vagy amire szeretnénk. Parve változatban használhatunk a vaj helyett a vajjal megegyező mennyiségű mogyoró-, kesu- vagy mandulavajat, ha nutellás cukorsokkra vágyunk, a vajat és a fehér cukrot hagyjuk el 128 g nutelláért cserébe.

Ókori bazilikára bukkantak Ashkelonban

Kétezer éves, hatalmas bazilikát tártak fel Izrael földközi-tengeri tengervidékének déli részén, Ashkelonban. A megnevezés félrevezető lehet: a basilica eredetileg nem templom, hanem kereskedelmi és bíráskodási csarnok volt.

Rachel Bar Natan, az Izraeli Régészeti Hatóság (IAA) ásatásának igazgatója szerint az épületet az 1920-as években megtalálta John Garstang brit régész, de később ismét befedte földdel. Ez az Izraelben eddig azonosított legnagyobb római kori bazilika, amelyet hamarosan a nagyközönség is megtekinthet.

A tengerparttól néhány méterre fekvő építmény három részből, egy központi teremből, illetve két oldalsó részből áll. A régészek szerint nagytermét óriási, 13 méter magas márványoszlopok vették körül, melyek oszlopfőit növényi motívumokkal, néhol a római sas szimbólumával díszítették.

Száz évvel John Garstang feltárása után ismét kutatni kezdtek a területen, és a bazilika mellett egy kisebb színház (odeon) romjait is megtalálták.

– Garstang meghatározta az épület méreteit, és a Kis-Ázsiából importált nyersanyagból készült oszlopokból arra következtetett, hogy Nagy Heródes idején építhették, mert Josephus Flavius, korabeli történész leírta, hogy a király oszlopcsarnokot és más épületeket emeltetett ebben a városban – mondta Bar Nathan.

A rómaiak által az időszámítás előtti I. század második felében Júdea királyává kinevezett Nagy Heródes hatalmas építkezéseiről is ismert, többek közt a jeruzsálemi zsidó Szentélyt is átépítette és felújította.

A régészek néhány Heródes-kori érmét és Severus-kori márványszobrokat, köztük pogány istenábrázolásokat is felfedeztek. Heródes uralkodása alatt Ashkelon szabad város és fontos kereskedelmi kikötő volt. A római korban a bazilika a város központjában álló középület, amelyet kereskedelemre, bírósági ügyekre és más mindennapi feladatok ellátására használtak. A következő évszázadokban a keresztény templomok főként a bazilika szerkezeti elemeit vették alapul. Askelont 363-ban elpusztította egy földrengés, majd a VIII.-XII. században, az Abbászida és a Fátimida kalifátus idején a maradványokat újrahasznosították.

(Forrás: MTI)

Megnyílt Izrael első víz alatti nemzeti parkja

Izrael június elején megnyitotta első víz alatti nemzeti parkját Caesarea ősi kikötővárosában, ahol a búvárok felfedezhetik az egykor a tengerbe nyúló komplexum jövőre 2000 éves maradványait – olvasható a www.timesofisrael.com cikkében.

Caesarea régóta Izrael egyik legnépszerűbb turisztikai látványossága, ahol a régészek az elmúlt évtizedek során feltárták a parton lévő hatalmas kiterjedésű építési projektek maradványait, amelyeket az i.e. I. század Heródes király épített. Heródes munkájának nagy része azonban még a tenger alatt fekszik.

A Izraeli Régészeti Hatóság (IAA) azt reméli, hogy a 20 hektáros tengeri parkba csábíthatnak számos külföldi búvárt, s ők is segítenek majd a kikötő múltjának megismerésében. A helyi búvárok ugyanis már évek óta támogatják a régészeti munkát.

A búvárok egy apró lelete is rendkívül fontos lehet, amely akár megváltoztatja a helyről alkotott korábbi elképzeléseket. 2015-ben egy hatalmas felfedezés során rengeteg aranypénzt, illetve egy áruval megrakott teherhajót találtak amatőr búvárok.

A víz alatti kikötő kb. 50 hektár, de a nemzeti park még nagyobb területet ölel fel. A régészeti maradványokon kívül, amelyek nagy részét iszap és algák borítják, gazdag tengeri élővilág is található itt.

Caesarea-t Heródes építtette, fő tengeri kikötőként, és i.e. 22-ben nyitotta meg. Figyelemre méltó, hogy nem egy öbölben épült, hanem inkább a tengerbe nyúlt. Néhány száz év múlva viszont már nem használták, mert 250-300 évvel a megnyitás után a kikötő a tengerbe omlott. Hogy ezt mi okozta, az még nem ismert, egyik magyarázatként a cunamit említik.

Ezeréves tojást találtak Javnéban

Izraeli régészek nemrég egyedülálló leletre bukkantak egy építkezést megelőző ásatáson a közép-izraeli Javne városánál: egy ezeréves tyúktojást találtak.

Ilyen régi tyúktojást eddig még nem fedeztek fel, mert sérülékenysége miatt nem könnyen marad egyben évszázadokon át. Tyúktojásból általában csak héjdarabkákat szoktak találni.

A tojást sikerült épségben kiemelni a földből, de annyi év átvészelése után az Izraeli Régiségügyi Hatóság laboratóriumában véletlenül megrepedt az alja. Ez azonban nem von le sokat a lelet régészeti értékéből – mondta *Alla Nagorsky*, az ásatás egyik vezetője.

Lehet, hogy a tojást a vizsgálatok egy pontján amúgy is fel kellett volna törni. Most még nem nyitották fel, de azt már tudják, hogy tojássárgája-maradványok maradtak benne, amelyeket majd DNS-vizsgálatnak vetnek alá.

Az ásatás területén egy olajlámpát és három csontból készült babát is találtak – utóbbiak a XI. század jellemző használati tárgyai voltak a vizsgált területen. A lámpa stílusa arra utalt, hogy ezer évvel ezelőtti, emiatt is gondolták a tudósok úgy, hogy a tojás is abból a korból való.

Tojáshéjdarabokat ennél korábbi időkből is találtak, mondta *Lee Perry Gal* régész a Haaretznek, de a héj törékenysége miatt egész tojásból a mostani a legősibb. Strucctojásból ennél jóval régebbit is találtak már: némelyiket gazdagon dekoráltak is az ősök, ez a szokás a jelenlegi ismeretek szerint már hatvanezer évvel ezelőtt dívott.

A tyúktojás a régészek szerint azért maradhatott fenn, mert valamiért egy emésztőgödörbe került, és az ott uralkodó anaerob körülményeknek köszönhetően elkerülte a bomlást.

(Forrás:MTI)

Meghal Jákob és József, megszületik Mózes
Kettőslátás - A Biblia a teológus és a filozófus szemével

Egy éve a népszerű erabbi beszélgetésfolyamban Dési János, dr. Frölich Róbert és dr. Gábor György segítségével tanulhattunk a zsidósághoz kapcsolódó szokásokról és sok egyébről. De azóta sem maradtunk a trió nélkül,* Kettőslátás - A Biblia a teológus és a filozófus szemével *indult új sorozat, melyet szerdán 17:00-tól, az ima előtt követhetnek a dohányos zoom-on. S kövessék is figyelemmel, mert az előadásokat NEM lehet visszanézni. Persze a Pesti Sóletben rendre adunk egy rövid összefoglalót az elhangzottakból.

Mózes I. könyve Jákob áldásaival zárul – míg ebben a könyvben több áldással találkozunk, míg Mózes II. és III. könyvében eggyel sem. A következő áldást Mózes adja a népnek, mielőtt meghal.

Jákob maga is két áldást kapott, egyet az angyaltól, egyet kicsalva apjától. Most ő megáldja két unokáját, Efráimot és Menassét, s a fiatalabbat, Efráimot (magát?) áldja meg előbb, míg az idősebbet, Menassét (Ézsaut?) másodjára – kezdte főrabbink.

Miután József két fiát áldja meg először, ezzel örökbe fogadja őket, s csak ezután áldja meg a saját fiait – folytatta Gábor György. Az áldás prófécia is egyben.

„Nagy néppé teszlek” – nem a számbeliséget jelent, arra van már hasonlat: „annyian lesztek, mint a föld pora”, hanem spiritualitásban, bölcsességben, szellemben. És valóban később az északi királyságot nevezik olykor Efraimnak is.

Az unokák után Jákob hívatja a fiait, és minden gyermekét jellemzi – Ruben, illetve Simon és Lévi esetében felidézi bűneiket – és úgy áldja meg őket. A két kedvenc, József és Benjámin mellett Juda kap kedves szavakat. Jákob megesketi fiait, hogy a Máhpéla barlangban temetik el, és meghal. Az egyiptomiak negyven napig balzsamozzák, majd harminc napos gyász jön, aztán további két nap már Kánaán földjén.

S az I. könyv, a Genezis végén, 110 éves korában meghal József is.

A II. könyv kezdete felidézi, hogy Jákob családjával Egyiptomba megy, majd folytatja, abból a nemzedékből már senki sem él. Sőt, Egyiptom új királya nem ismeri Józsefet – meglepő, hogy az Egyiptomért és a fáraóért tett segítségéről sem hallott. /Furcsa, hogy a Tóra nem szól a korábbi fáraó haláláról./ A történészek szerint József a hikszoszok (idegenek) uralták Egyiptomot. Az új dinasztia feje, II. Ramszesz viszont nem ismeri el Józsefet, s a jócskán megnőtt számú utódokra irigykedve tekint. Kitalálja, a zsidók majd Egyiptom ellenségeihez csatlakoznak, ezért elkezdi sanyargatni őket. Előbb két bábának, aztán az egész népének megparancsolja, hogy ölje meg az újszülött héber fiúkat.

Mattia Preti-Jákob megáldja unokáit

Megszületik Mózes, anyja három hónapig tud rejtegetni, aztán inkább a Nílus vízére teszi egy kosárban, amelyet a fáraó lánya talál meg. Mirjam, Mózes nővére segít neki szoptatódajkát keresni, aki történetesen az édesanyjuk lesz… Így Mózes az egyiptomiak között nő fel, de tudja, a héberekhez tartozik. Egyszer szemtanúja, amint a munkafelügyelő veri a zsidó rabszolgát, akinek megvéd, ám ütésével megöli az egyiptomit. Másnap két verekedő zsidót választana szét, ám azok számon kérik rajta a gyilkosságot, amelyről azt hitte, senki sem látta. Ezért elmenekül…

Gábor György által sokszor kiemelt helyszínen, egy kútnál megvédi Midjan papjának lányait, s egyiküket, Cippórát hamarosan feleségül veszi.

Következő alkalommal tartson velünk Ön is, szerdánként, az ima előtt, **17:00-tól** a zoom-on.

***Meeting ID**: 389 906 7799.*

***Jelszó**: dohany.*

A fenti belépő „kódokkal” **keddenként**, heti váltásban is hallgathatnak 1-1 előadást. Az egyik héten **Fekete László** beszél a zsidó zenéről, míg a másik héten **Kaczvinszky Barbarát** követhetik szintén **17:00 órától**.

Gábor György: A történelem tekintete

Június 9-én kora este megtelt a Dohány zsinagóga udvara, de a Goldmark-terembe is számos meghívott érkezett, s vehetett részt hosszú idő után személyesen is egy könyvbemutatón. Az Alapítvány a Dohány utcai Zsinagógáért támogatásával is elkészült könyv szerzőjét jól ismeri körzetünk, hiszen *Gábor György* a *Kettőslátás* című beszélgetés állandó tagja.

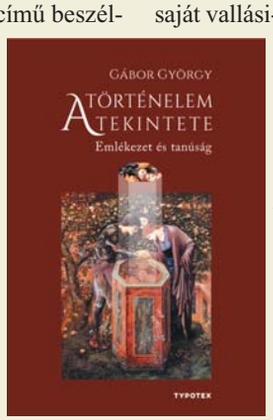

A bemutatón – újabb ismerős – Dési János vezetésével folytatott eszmecsere során a Gábor Györgytől és vendégeitől: Gyáni Gábor, Spiró György, Vajda Mihály és Závada Pál rengeteg érdekességet hallottunk. A Professzor úr új kötetében a történelemelmélet, a zsidóság és a kereszténység kapcsolatának kérdéseit vizsgálja azok változatos, a tudomány és a művészetek terén nyomon követhető összefüggéseiben. Mint írja:

„Komplex, összetett részkutatás mindez, ahol a történésznek és az eszmetörténésznek nemcsak arra kell koncentrálnia, ami volt, hanem arra is, ami – legalábbis az eszmék, vágyak és képzetek ideáiban – lehetett volna. […] A zsidóság és a kereszténység két évezredes viszonyát nem csupán saját vallási-teológiai, továbbá ideológiai és politikai vagy éppen valláson és politikán »túli«, vagyis a fajelmélet »természetadta«, »örök« jellege határozta meg, hanem […] az egymásra pillantás reflexivitása, elfogadás és elutasítás, befogadás és kitaszítás, tisztelet és gyűlölködés, tolerancia és gyilkos intolerancia, vagyis a két évezredes egész számtalan részpozíciója. Miközben az »alapelbeszélés« részben közös, egészében európai kultúránk megtartója, fenntartója, megőrzője és továbbörökítője.”

I M A R E N D

Hétfőn és *csütörtökön* **8:30**-kor és **18:00**-kor, *pénteken* szintén **18:00**-kor, míg *szombaton* **9:30**-kor imádkozhatunk a **Dohány utcai zsinagógában**, a többi alkalommal továbbra is a zoom-on vehetünk részt az imákon. /Meeting ID és jelszó a fenti nagy cikk végén./

A zoom-on a reggeli imák **8:45-kor** kezdődnek, az esti imák a nyári időszámítás szerint, a szokásoknak megfelelően **18 órakor**.

Fontos, a zsinagógába a **belépés**, az **oltási igazolvány felmutatásával** történik.

Kérjük, csak az jöjjön, akinél eltelt már 2 hét a második oltás után, és egészséges!

A zsoltárok szerepe a zsidó imádkozásban (II.)

Január óta minden második kedden, az ima után Fekete László beszél nekünk zoom-on a zsidó zenéről. Aki lemaradt az áprilisi előadásokról, a Pesti Sóletben elolvashatja azok kivonatát. Következő alkalommal július 6-án hallgathatjuk főkántorunkat.

A Smone eszrének, vagy Ámidanak ill. T'filának is hívott minden napszakban mondandó áldásmondat-sorozatból álló Főimádságunkat megkezdése előtt és végén invokatív tartalmú zsoltársor nyit és zár le:
„Uram, nyisd meg ajkamat, hogy dicséretedet hirdesse szám!"
„Legyen kedves Előtted szavam és szívem gondolata, Örökkévaló, kőszirtem és megváltóm!"

Fontos megjegyezni, hogy az előimádkozó közösségének küldöttjeként teljesít feladatot, nemcsak maga miatt imádkozik, a hiteles szolgálathoz szükség tudás és lelki megfelelés együttes igénye mondatja vele e segítség – és elfogadás kérést.
Mind a délutáni, mind a reggeli szertartásnak részlete az ún. Táchánun, ami Fohászt jelent, jóllehet sok helyen a Mincha során kihagyják. Mondanivalója központjában a kiszolgáltatott sorsú inkább az Ö.való kezére kíván jutni, mintsem az emberére. A megroppant, hanyatló erejű Dávid a 6. zsoltár szavaival bízik, hogy könyörgése meghallgatásra talált az Ö.valónál (6. zs. 7-8. „Belefáradtam…, szemem a bánattól …).
A Táchánun, mintha az Ásré ellenpontja lenne, ha úgy tetszik komplementereként tűnne fel: az ima eleji sugárzó remény és bizonyosság utána bűnbánati zsoltár: „bűnbánó könyörgés a fojtogató bajok idején."
Lám a szlichoti boldogság-bűnbánat dualitást a hétköznapok imádkozási is megjeleníti jóllehet kisebb léptékben. Íme az imádkozás bölcsessége, amely számol a kontrasztokkal és árnyalatokkal.

A hétköznapi esti imát szintén zsoltármondatok vezetik be, de korántsem délutánihoz hasonló örvendezéssel indul. Az Ö.való irgalmas, minket megtartó, megbocsátó oldalát hangsúlyozza (kijelentő módban, azaz nem kockáztatjuk, hogy ellentétes tartalmú lehessen hozzánk való viszonyulása), majd csak ezután fordulunk Hozzá aznapi segítségért, meghallgatásért
Lefekvéshez készülődvén, ha úgy tetszik, a következő nap kezdetéhez egyaránt tiszta lélekkel kívánunk indulni. *„Az irgalmas Ő, megbocsátja a vétket…"* kezdetű mondata reggeli imában több helyen is visszaköszön. A pszalmódiának sajátos dallamszerkezetét érhetjük tetten mindennapi imádkozásunkban e részletben: emelkedő motívumú dallamkezdés, gerinchangi ismételgetés követ, majd félsorvégi megnyugvást a második félsor megnyugvó lezárás fejezi be – Hanvay Hajnalka elemzése alapján.

A mindenkori esti imában az ún. Amida előtt és az esti nyugalmat kérés közötti szakasz különbözteti meg e napszak rendeltetését: hétköznap Izráelen kívül zsoltáridézetekben gazdag rész következik, melyben az Ö.való uralmának mindörökké tartó voltát deklaráljuk, amit áldásba is foglalunk. A más népektől való megszabadulás, népként való I-tenhez tartozás és az Ő elismerését az egész világon vágya motívumai mentén bontakozik ki ez a részlet, mely tórai és más Tánákh-beli részekből szerkesztődött.
Az ünnepi esték közül egyébként Ros HáSánákor (Újévkor) egy zsoltáridézet aktualizálja a szertartás okát: *„Tiku váhodes sófár… – Fújjátok meg újholdkor a kürtöt…"*

Érdekes megfeleltetés adódik a S'má imaciklus áldásmondat számai alapján: az esti négy (Izráelben) és a reggeli három a 119. zsoltár 164. mondatának felel meg: *„Hétszer dicsértelek naponta…"*
Elul hónap első napjától – őszi ünnepsorozat előtt már egy hónappal – Szukkot ünnepének végéig a reggeli és esti ima után a 27. zsoltárt is elmondjuk.

Az Ö.való iránti feltétlen bizalom hangján induló gondolatok méltóak Dávidhoz, a hadvezér-királyhoz; az Ö.való házába és sátrába való vágyakozása mindenkori üzenet nekünk is, akik az ünnepeken a szent hajlékot látogatják, majd a sátorban lakozás kötelezettségét teljesítik.

Az értelmezők között számos különböző jelentésű kifejtést olvashatunk: Dávid életvégi rezignációjáról, vagy éppenséggel fiatalkorából mikor katonáit csatába küldi így buzdítja őket. Rási – egész meghökkentően – a szülői (nem)akarat ellenére isteni gondoskodásnak véli Dávid világra jöttét…

A reggeli imához, az ún. Sácharithoz a férfiak tálitot (imaleplet) tesznek magukra amit az imarojtok vizsgálata előz meg amihez a 104.zsoltár első két kezdőmondatai kapcsolódnak: *„Áldd lelkem az Ö.valót… Fenség és méltóság az öltözeted, fény a ruházatod, sátorként, sátorként feszíted az égboltot."*
A fejünket és vállunkat borító tálithoz tartozó gondolat*: „Mily jó a szereted…szárnyad árnyékában találnak menedéket az emberek fiai."*

A <u>*reggeli szertartás*</u> a leggazdagabb zsoltárokban. Az előadás időkerete nem engedi meg az előbbiekhez hasonló részletezésű kifejtést. Így csak jelzésszerű ívét kísérlem felvázolni, remélve, hogy e mennyiségi alapú bemutatás is rendelkezik lényeges üzenettel.
Az első imaegység befejeztével a Szentélyt felavató, az I-ten siralmat örömre változtató 30. zsoltára szólal meg. A következő nagy egység elnevezése Pszuké d'zimrá (Dalos versek) egészen a Borkhuig tartanak.
Az Ö.való magasztalásának összefoglalásával induló ima a Krónikák és Zsoltárok könyveiből szerkesztődött; innentől kezdődően Mózes diadalénekéig a Tenger daláig, Sirát jámig szinte kizárólag zsoltárokat olvasunk (dalolunk). A 100. zsoltár hálaének, az Ásréról már szóltam korábban. A 146-150-ig a hallelujás zsoltárokban az Ö.való dicséretére felszólítás pedig ennek módját is taglalja. A Borkhu előtt a Ros HáSáná és Jom Kipur között a 130. zsoltár is mondatik: *„A mélységből kiáltok Hozzád…"*
Újhold napján, Zarándokünnepeken, Chanukkakor a Halél dicshimnuszokkal bővül az Ámida utáni rész: az idetartozó zsoltárok a 113. és 118. közöttiek.
A tórakivétel és visszatétel, Ásréval való folytatással szintén a T'hillim mondataiból válogatva történik. A 20. zsoltár bajok közepette is az Ö.valóhoz való fordulásra bíztat. A záróima előtti utolsó ima összefoglaló jellegű – itt is több zsoltársor olvasható.
Az i.tentisztelet végén a hét napjaihoz tartozó és azokat egymástól zsoltármondás által megkülönböztető rész zárja le a szertartást.

Dési János

A zsidó Nagyvárad

Most, hogy újra lehet utazni, elsőként Nagyváradra siettünk, körülnézni, milyen is volt ebben az egykor fényes városban a zsidó élet. Nagyváradon és környékén az első világháború előtt, s a két háború között is, harmincezernél is több zsidó élt, a lakosság majd negyede. A korabeli híradások szerint húsz-huszonöt zsinagóga, imahely működött.

Mára ebből mindössze hét épület maradt meg a maga fizikai valóságában, a három nagy zsinagógát felújították, szépen rendbe hozták – ezek a város fontos és jellegzetes építményei. Még ha az egyik rendezvényteremként is működik, ez az egykori neológ nagyzsinagóga a folyóparton, a másik a nagyváradi zsidóság történetét és a holokausztot bemutató múzeum, s a harmadik, – az ortodox zsinagóga – amely a mai napig hitéleti célokat szolgál.

Mind a három látogatható, az első kettőbe szerény belépti díjat kell csak leszurkolni, az ortodoxban nem, de örülnek, ha némi adománnyal támogatjuk a zsinagóga fenntartását. Ezeken a helyeken általában találunk magyarul beszélőt is, aki szívesen avat be minket az épületek, és az épületek egykori használóinak életébe is.

Kezdjük a múzeummá vált *egykori ortodox kiszsinagógával* (Városháza utca 25/Strada Primăriei 25.) Az épület a zsidóság elpusztítása után maga is a pusztulás határára jutott, csak a 2010-es évek végén kezdtek neki a felújításának. Az első anyagi segítség Mark Gitenstein, az Amerikai Egyesült Államok egykori romániai nagykövete támogatásával érkezett Váradra, az ő közbenjárására 130 ezer dollárt szavazott meg az amerikai kongresszus a felújítására. A pénz persze nem volt elegendő az épület teljes rendbetételére, így amikor elfogyott, a nagyváradi önkormányzat folytatta az épület-rehabilitáció finanszírozását. Ma az izraeli és román zászló mellett az amerikai csillagsávos lobogó is ott áll a tóraszekrény előtt.

Szándékai szerint ez a kiállítóhely az egész város múzeuma, amely azt mutatja be, mivel járult hozzá az elmúlt négyszázötven évben a zsidóság Várad fejlődéséhez. Sorra ismerteti a földszinten lévő terem a város jelentős zsidó családjainak a történetét, felidézi a jellegzetes, szecessziós épületek zsidó építtetőinek, tervezőinek életét. Nem nagy az anyag, de áttekintést ad, elsősorban a XIX. század végi – XX. század eleji zsidó életről – különösen hangsúlyozva azt, hogy milyen sokkal járultak hozzá a zsidó közösség tagjai a város felvirágoztatásához. S ugyan Ady, gúnyosan „Pece parti Párizsnak” nevezte Nagyváradot, tény, a korabeli magyar viszonyok között az egyik legjelentősebb településsé nőtte ki magát. Komoly kulturális élettel, építészetileg fontos alkotásokkal.

Az ortodox zsinagóga

A zsinagóga karzata a váradi holokauszt történetét idézi fel. A gettósítást, majd a deportálást – kifejezetten méltó és megható módon. Bemutatja, hol építették föl a gettókat – kettő is volt belőle, az egyik a váradi zsidóknak, a másik a környékbeli településen élőknek – majd miként deportáltak őket a halálba.

Igaz, nem mindenkit sikerült. Egy merész trükkel és többek segítségével néhányan megmenekültek. Azt állítottak, tífuszosok, egy helyi orvos ezt igazolta, s végül pár embernek sikerült a járványbarakkból megszökve átmenekülnie Romániába és így a magyar hatóságok nem tudták megöletni őket. (Parti Nagy Lajos Réz Pál életéről szóló interjúkötetében, A bokáig pezsgőben című könyvében részletesen leírja a fantasztikus menekülés történetét.)

Emlékezetes rész, ahol a sarokban egy piros bicikli áll, kormányáról egy pár korcsolya lóg le. Ez utalás a nagyváradi Anna Franknak nevezett Heyman Évára, aki szintén naplót írt üldöztetéséről. A „piros bicikli” és a korcsolya volt élete nagy álma – amit nem sokkal azután, hogy megkapott, a csendőrség elkobozott (minek is kellett nekik?), hogy aztán a 13 éves kislányt is elvitessék és megöljék. Édesanyja, Zsolt Ágnes, a háború után kiadta a naplót, Éva lányom címmel – nem sokkal később öngyilkos lett. A történet tragikusságát fokozza, hogy Zsolt Ágnes és férje, az ismert író Zsolt Béla részben a tífuszkórházas trükk segítségével el tudott szökni, de a kislányt már nem tudták megmenteni. Heyman Évára egy bronzszobor is emlékezik a Strada Sucevei melletti Rhédey park (ma Bălcescu park) végénél. S azért itt, mert a parkból indultak a vonatok Auschwitzba 1944 májusában, júniusában. Ma játszóterekkel szabdalt liget – deportálásra azért is alkalmas volt, mert egy ipari vágány kinyúlt idáig, így itt verték be az embereket a marhavagonokba. A copfos kislányt ábrázoló bronz alkotást úgy is tekintik, mint a holokauszt gyermekáldozatainak emlékművét is. Készítője Flor Kent, a szobor venezuelai származású, Angliában élő alkotója azt mondta, a megmaradt sok képen Éva mindig vidám – de szobormása arcáról ő letörölte a mosolyt.

Heyman Éva a múzeumban

Az *ortodox zsinagóga* (Zárda utca /strd Mihai Viteazul) az egykori gettó határánál ma is eredeti funkciójában működik, s napközben is látogatható. Érdemes ide elsétálni. Ahogy kihagyhatatlan a város központjában magasodó *Cion zsinagóga*, (Strada Independenței 22) amelyet néhány éve szintén rendbe raktak. Magas kupolája jó tájékozódási pontot jelent bármerre is járunk a belvárosban – koncerteknek, előadásoknak ad otthont. Kék égboltot mintázó kupolájába felnézve szédülünk csak bele, milyen erős közösség élhetett itt egykor, amely ennyi zsinagógát, intézményt építtetett és tartott fönt.

Ha kibandokolunk a *Rulikowski temetőbe*, (Cimitirul municipal Rulikowski, Str. Ceyrat, nr.1.) elkerítve megtaláljuk a neológ és az ortodox zsidók temetőit is. Az ortodox viszonylag rendbe van rakva, a neológot viszont benőtték a fák, a bokrok. A zárt kapun ott szerepel a gondnok telefonszáma, aki kinyitja nekünk a kaput, ha bent körül akarunk nézni és rögtönzött idegenvezetést is tart – hozzátéve, úgy tudja, rövidesen a város rendbe rakatja a sírkertet is.

Szentgyörgyi Zsuzsa

Fehérek közt egy európai

Vámos Tibor (Budapest, 1926. június 1.-2021. május 19.), állami és Széchenyi-díjas villamosmérnök, kutatóprofesszor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Munkatársak és barátok is voltunk. Már múlt időben, mert két héttel születésnapja előtt – rövid nem-lét után – eltávozott. Még keserves a hiánya, ezért nem is teljesen összeszedett ez az emlékezés

Derék honfitársaink erős igyekezete ellenére szerencsére túlélte az üldöztetést, megszökött a munkaszolgálatból és bujkált a felszabadulásig. Rögtön jelentkezett a Műegyetemre, gépészmérnökként végzett, bár egész aktív életében villamosmérnökként ügyködött. De hát akkor még nem volt önálló villamos-kar, egy-két év múlva vált le a gépészről. Végzés után kiváló érzékkel választott munkát. Az akkori Sztálinvárosban (ma Dunaújváros), a kohászati létesítmény és a hozzá tartozó város erőművének építését vezette. (Tragikus hazánknak, hogy éppen napjainkban omlik össze az elhibázott privatizáció, a külföldi tulajdonosok felelőtlen és szinte kétszáz év előtti vezetési stílusa nyomán az ország számára még most is fontos ipari bázis.)

Érdemes felidéznem Vámos Tibor emlékeit akkori munkájáról, mert iránymutató lehet mai mérnökök számára: „Az erőmű építésénél rengeteget tanultam: szervezni, emberekkel bánni – főnökkel és segédmunkással egyaránt. Az egyetem után ez volt a legnagyobb iskola, ténylegesen integráló munkát jelentett, a mélyépítéstől kezdve a magasépítésen át a villanyszerelésig, a vezérlésig, szabályozásig”.

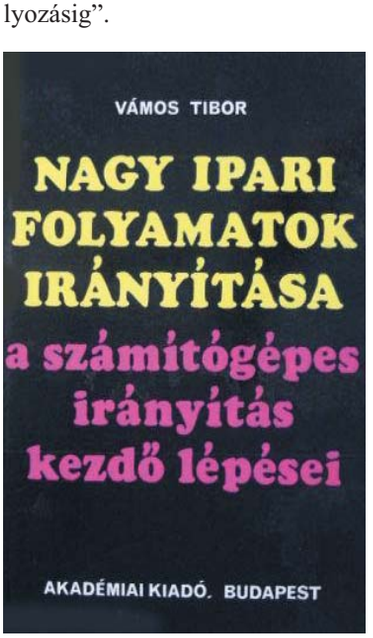

Dr. Vámos Tibor

Az ipari évek után tudományos munkába fogott. Bár egy életművet nem a díjak határoznak meg, fontos jelzéseket adnak. Ilyenek egyebek között a még 1983-ban kapott Állami Díj, néhány éve a Széchenyi-díj. Míg az előbbiben benne foglaltatott a ma is kiváló akadémiai (bocsánat! immár nem az, hiszen három éve elcsatolták) intézetnek a megalapítása és komoly értékké felfuttatása, az utóbbi díjat a számítástechnika terén elért tudományos munkáiért érdemelte ki. Ez utóbbi esetében már sok éve nem volt a SZTAKI (Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézet) igazgatója. Teljesen szokatlan módon, amikor hatvan éves lett, nem volt hajlandó újra pályázni az igazgatóságért, bár – tanúsíthatom – akkori munkatársai és a Tudományos Akadémia vezetői egyaránt kérték-győzködték, induljon újra. Azonban úgy vélte, a sokéves vezetői munka megrontja az ember tartását, felfogását, elfogulttá és beszűkültté teszi. Ő maga így magyarázta ezt a lépését: „A számítástechnika technológiái ez idő alatt korszakokat haladtak előre, ezek követése sem volt lebecsülendő feladat egy a nemzetközi élvonaltól leszakadt és az óriások versenyében amúgy sem versenyképes országban a hazai színvonalért is felelős kutatóintézet és annak szellemi irányítói számára. Van azonban egy olyan terület, ami talán inkább fogékonnyá teszi a kultúr-történetünkben is érzékenyebbé vált közösségeket, és ez az ember és gép jelen és közeljövőbeli kapcsolata, azaz nem a fantasztikumnak, hanem a lehetségesnek, feltáratlannak és felhasználhatónak világa.”

Nagyon figyelemreméltó, hogy e mondatokat 1986-ban mondta el, előrevetítve a mára már mindennapjaink szinte általánossá váló alkalmazásait.

Nemcsak itthon, hanem a nemzetközi színtéren is elismerték. Egyik alapítója, majd később vezetője is lett az IFAC-nak, az automatikus irányítás nemzetközi szövetségének. Rendkívül kulturált, művelt ember volt, számos könyv szerzője, több nyelven beszélt, írt. Szinte második anyanyelvén, a németen és persze az angolon kívül oroszul, franciául is. Sőt, jól használta a latint, mi több, az ógörögöt is. Életszükséglete volt a kultúra, a színház-, opera-, koncert-, kiállításlátogatás. Ő maga így szólt mindezek fontosságáról: „Elsősorban az embernek és kultúrájának, emberi léte lenyomatának ismerete, élvezete addig a határig, ami egy mai dolgozó embernek megadatott. E nélkül semmit sem lehet megérteni, többek között erről szól könyvem, a Computer Epistemology [számítógépes ismeretelmélet]. Egyébként nem is szakmai elismeréseimre vagyok a legbüszkébb, hanem a Magyar Ókortudományi Társaság tiszteleti tagságára és az „Év Ismeretterjesztő Tudósa címre.” Ez utóbbival járt az is, hogy egy kisbolygó megkapta a nevét, de ezek mellett még bőven jutott értékes nemzetközi szakmai kitüntetés is.

Puritán ember volt. Bár Pest egyik szép és felkapott helyén lakott, de panelházban, ám gyönyörű panorámával a városra. Ez a lakás persze zsúfolva volt könyvekkel, lemezekkel. Kulturális eseményekre meg utazásokra nem sajnálta a kiadásokat. Barátjaként viszont mindig sajnáltam, hogy a finom borok, az ínyencségek nem érdekelték. Igaz, ínyenc volt a könyvekben, festményekben, kulturális eseményekben és barátokban, szellemi társakban nemkülönben.

Egy nagyon eredeti, alkotó szellem, egy csodálatosan kiművelt emberfő hagyott most el minket. Valóban: fehérek közt egy európai.

Szántó András

VÁROSLIGETI KERTVENDÉGLŐK

Városliget – amilyen volt és amilyen lehetne... 2.0

Már két éve, hogy új sorozatot indítottunk, amely többek tetszését elnyerte. Folytatjuk a sok érdekességgel tarkított utazást - a XX. század elejének Budapestjén. Továbbra is a kiváló www.melyenszanto.blog.hu szerzője, Szántó András válogat a blogban megjelent legérdekesebb írásaiból – ezúttal sokszorosan is a múltat idézzük. Hiszen a Városligetbe látogatunk el, amely nem csak az előző század elejéhez képest változott meg jelentősen, de az elmúlt 20-30 évhez képest is. Nem a XX. század eleji vendéglátóhelyek tűntek el, de a nem túl régmúlt kedvelt helyeivel sem találkozhatunk – köszönhetően a Liget „átépítésének"…

Konkrét felmérésről nem tudok, de azt hiszem, a kertvendéglők száma, sűrűsége alapján a Városliget lenne a győztes a fővárosi „kert-vendéglátási versenyben". Bizonyos időszakokban az egy kertre eső vendégek számában is az élre kerülne. Most, hogy a Városliget ilyen téren megszűnni látszik, emlékezzünk a régi, szép évekre…

Városligeti körsétánk során olyan kisebb, vagy kevéssé ismert helyeket mutatok be, amelyekben lelkes és hozzáértő vendéglősök voltak. Mi sem bizonyítja jobban a vendéglátók rátermettségét, mint a vendégek elégedettsége, ami a bemutatott képeken is jól látható.

A kiválasztás nem volt egyszerű –a Városliget olyan változatosságot mutatott a XX. század elején, mintha a vendéglátás teljes repertoárját kívánná bemutatni a kocsmáktól a főúri klubokig. A ma is ismert, és sokszor emlegetetteken kívül a Pálmaliget, a Hungária kert, a Japán kert, a Gregorits vendéglő, a Kék Hordó, a Fővárosi Pavilon stb.

Ha csak a főbb területrészeket vesszük, akkor is több karakteresen elkülönülő vendéglátási stílust fedezhetünk fel:

1. a „ligetszéle" a Stefánia, az Erzsébet királyné és az Aréna út vendéglői;
2. a belső területek vendéglői;
3. a mutatványos bódék környéke, Ős-Budavára és az Angol park - a büféktől az Alpesi Falu vendéglátói kombinátig;
4. a kiállítások és vásárok időszakának alkalmi csárdái és kertvendéglői.

Most mindebből választok néhányat, fájó szívvel félretéve későbbre sok nagyszerű és bemutatásra érdemes képet.

AZ ELSŐ VENDÉGLŐK

A Városliget kedveltebbé válása kb. 200 éve kezdődött. Az 1800-as évek elejétől a városból kiköltöző mutatványosok (elsőként *Grossinger Leopold* a körhintájával) és alkalmi produktumok után 1838-ban épült fel és nyílt meg *Tauber Fülöp* állandó épületű tánchelyisége.

A mutatványosok mellet azonnal szükségessé vált a kocsmák, ivók, büfék – majd az éttermek megjelenése is. Az első borkimérési engedélyt Grossinger Lipót szerezte 1810-ben, az első kávézót Kratochwill úr nyitotta húsz évvel később. Az első pesti omnibuszjárat is az ő nevéhez fűződik. *Kratochwill János*nak az 1830-as évek elején két kávéháza volt: az egyik a pesti kereskedőtestület székházában (ma: Széchenyi tér), a másik a városligeti Páva-szigeten. 1832 tavaszán kérte a városi tanácsot, hogy két kávéháza között napközben félóránként közlekedő társaskocsit indíthasson. Kratochwill kocsijai fedettek voltak, oldalt az ülések felett azonban az ablakokon lehajtható ponyva védett az eső és az erős napsütés ellen. A kocsikban 8-14 ember fért el és az erős rugójú kocsikat két ló húzta. Megállói nem voltak, bárhol megállhatott, ahol az utasok le-, vagy felszállni kívántak.

Mutatványosok

AZ ARÉNA ÚT VENDÉGLŐI

A „klasszikus" Városliget régen az Aréna útnál kezdődött. A beépített házsorral szemben már zöld kertek, sétányok voltak (a mai múzeumok, a Hősök tere helyén), a Fasortól az Állatkertig. Így a város felől nézve az Aréna (ma Dózsa György) út az 1900-as években a világ végének számított, bár 1858-ban a Városliget már folyamatosan vonzotta az embereket.

A közelebb lakók kisétáltak, a belvárosiak a földalattival kivonatoztak a Hősök teréig, és ott kedvükre válogathattak az Aréna úti polgári vendéglőkből. Az Andrássy út végétől egészen a Kéménysepőig (amelyről áprilisi számunkban olvashattak) szinte minden házban volt „valami"! De már előrébb, a Dembinszky utca sarkán az Aréna út 68. szám alatt Polyák Sanyi vendéglős *Bácska Étterme* várta a polgárokat.

Közeledve az Andrássy úthoz, a Király utca (azaz folytatása, a Városligeti Fasor) és az Aréna út sarkán állt a híres *Kék Flaskó* vendéglő, mely jól működő borkimérésből fejlődött kisvendéglővé. A régi kőből faragott cégérét az 1874-ben épült új bérházra is átmentették, de a vendéglő nemsoká bezárt. Utódját *Fényes György* vendéglős már bent a ligetben, a Barlangvasúttal szemben nyitotta meg *Kék Hordó* néven. Ez a hely is borairól volt híres, amit kannákban – elvitelre is árusítottak. A reggelig nyitva tartó vendéglőben a legjobb zenekarok játszottak.

Az Aréna úton, az 58. szám alatt volt az *Aréna Nagyvendéglő*, egy kétszintes villában. *Paál János* a Pannónia Szállodában tanulta a mesterséget és sok más helyen való pincérkedése után nyitott saját éttermet.

Az Andrássy út utáni részen nyílt meg a *Pálmaliget panzió és étterem* (Aréna út 74.) egy kétszintes villában. Öt hatalmas oszlop tartotta a bejárat fölötti erkélyt, mely a legelegánsabb szobákhoz tartozott. Hatalmás fák alatti kerthelyiségében előkelő társaságok is megfordultak.

Fővárosi Pavilon

A pincérek kitűnő kiképzést kaptak, munkájukat szigorúan ellenőrizték. Remek kosztjáról volt híres – az ott lakók természetesen reggelit is kaptak a napi főétkezések mellett. Utódja a 30-as évektől *Vásárhelyi Ferenc „Liget”* vendéglője volt, melyet azután több évtizedes szünet után követett a Hotel Liget 1990-ben, mely 2007-től az Ibis szállodalánc tagja.

A Kéményseprőig (Aréna út 90.) is volt még egy „megálló”, a *Putzer étterem* a 80. szám alatt. A legendás vendéglős család őse *Putzer János* malomtulajdonos. Egyik fia, Ferenc, a Marczibányi téri Lövölde vendéglőse volt, testvére György pedig a Váczi körút 14-ben (az Andrássy út kezdetével szemben – a mai modern irodaház helyén) lévő híres Putzer vendéglőt igazgatta. Itt muzsikált esténként ifj. Horváth Ernő és Török Pista cimbalom művész és zenekara. Színház utáni menü ajánlata ez volt: Tok tartárral, őzcomb áfonyával, 1 db fenyves-madár, szőlős metélt, kertészke (gyümölcskosár-sütemény).

A család harmadik fiú tagja, Mihály az Aréna úton nyitotta meg éttermét és tette népszerűvé.

MENJÜNK BELJEBB A LIGETBE

Itt a következő híres helyeket találjuk: a *Weingruber*, a *Royal Gerbeaud pavilon*, és a *Kolegerszky*. A Weingruber épülete az 1896-os Milleniumi Kiállításra készült el és a Főváros bemutatkozó-kiállító pavilonja volt. A kiállítás bezárása után vendéglőnek alakították át, amit több híres szakács és vendéglős bérelt. Egyikük Kovács E. M. volt. A Belvárosban, a Curia u. 2-ben nyitott csemege-kereskedést, mely mögött 60 személyes „titkos” éttermet is kialakított különleges társaságok számára, kitűnő séfekkel és konyhával.

Tőle a Weingruber család vette át az üzemeltetést és hamarosan fogalommá vált Budapesten, sőt országosan is a Weingrubernél ebédelni, vagy vacsorázni. A Hatvani kapunál, a Rákóczi út elején lévő egyszintes ház volt a Fehér Hatytyú fogadó, melyet 1880-as évektől Weingruber Ármin fejlesztett és futtatott fel. Később fia, Ignác megnyitotta az *Edison kávéhá*zat, melynek „nyári kerthelyisége” lett a Fővárosi Pavilon (szemben a Vajdahunyad vár bejáratával – a II. világháború után bontották le). Ignác idejében gyermekjátszótere is volt gyerekfelvigyázóval, hogy a szülők nyugodtan étkezhessenek és mulatozhassanak. Híres alkalmazottjuk volt Muki főpincér, akit Steuer Gyula kávés csábított át később a Fiume kávéházba.

A Weingruber egy másik neves főpincére, Tihanyi József alapította meg a szintén híressé vált Balaton kávéházat a Rákóczi úton. A városligeti Fővárosi Pavilon tömegeket vonzott, ahol a személyzetnek sokat kellett dolgozni – de ahol nagyszerű vendéglátósok nevelődtek fel.

KOLEGERSZKY KIOSZK

Talán ezen a néven vált a legismertebbé, pedig röpke 10 év alatt több tulajdonosa és bérlője is volt. Az indulását 1899-re „saccoljuk”, amikor *Gruber Károly* kibérelte és átalakíttatta az 1896-os kiállítás egyik kisebb pavilonját (valószínűleg a Vízgépészetit). A kiállítás legtöbb épülete ideiglenes jellegű volt, tehát meg kellett erősíteni a falakat, a kupolát és az azt tartó kőperemet is, átépíteni a bejáratot és a belső tereket.

Vendéglátós történelmünkben egyébként több Gruber is szerepel, a Pécsett született Emil, aki több munkahely után 1924-ben indította el, és vezette az államosításig az Ördögorom csárdát, vagy a szegedi mulatóhely egyik tulajdonosa Gruber Jakab, de hason-szakmában említhetjük a tabáni hentesmestert, Gruber Károlyt is, valamint Józsefet a Bableves csárda, a Polgári kávéház, majd a városmajori Terrasz vendéglő tulajdonosát.

A kertvendéglő *Kolegerszky Viktor* vezénylete alatt vált legendássá, aki „kávézóvá” formálta és elegánsabbá - a „jobb” közönség számára is vonzóbbá tette a helyet a Királydomb szomszédságában. Népszerű volt egyrészt a kitűnő vendéglátása, másrészt a katonazenekara miatt. 1910-ben Luszthausz és Gerő kávések bérelték a helyet, majd még sokan következtek a sorban, de az emberek mindig Kolegerszky kioszk-ként emlegették.

1937-ben, a virágkiállítási pavilon építésekor lebontották. A virágkiállítás épületét 1945 után raktárként hasznosították, de még ekkor is Kolegerszky-kert volt a mindenki által ismert neve.

EZERJÓ VENDÉGLŐ

Egy igazi „túlélőt” is bemutatok Önnek, kedves olvasó, nehogy azt gondolja, hogy minden eltűnt, ami jó volt – az Ezerjó például megmaradt 1945 után is. A vendéglőt *Marth Károly* nyitotta meg a millenniumi kiállítás után 2 évvel a mai Széchenyi fürdővel szemben. A ház homlokzata színházi díszletre emlékeztetett (ez a ház előtte Lauffer kávéháza volt; a házsor további épületei: Bienenfeld gyorsfényképész, egy szatócs, majd Scheffner körhintája zárta a sort). A díszes ház mögött egyszerű épület és veranda állt, de az óriási kertben több száz ember elfért a meleg nyári napokon.

A városliget fejlesztései és a Széchenyi fürdő megépülése után az Ezerjó a fürdőépület keleti szárnya mellé költözött, és a korábbiakhoz hasonló népszerűségről Márth úr veje, *Belházy Ferenc* nagy szakértelemmel gondoskodott. Mivel a kiszolgáló helyiségek, később egy rendes étterem rész is a fürdő épületében volt, a szabadtéri medencék mellett hamarosan megnyílt az Ezerjó belső terasza is.

Az Ezerjó ma már fizikailag és szellemileg csak jelképesen létezik, mivel új néven, új külsővel és gasztronómiailag is teljesen modernizálva várja a vendégeket.

Bővebben, s még több fotóval itt olvashatják az eredeti cikket: https://tinyurl.hu/z2Mj

Az Ezerjó vendéglő

Átadták a felújított Rumbach zsinagógát

Június 10-én átadták a teljesen felújított Rumbach Sebestyén utcai zsinagógát. Az Otto Wagner tervei alapján – közadakozásból – készült, s 1872-ben fölavatott, a II. világháború óta romos épület négy év alatt, a kormány 3,2 milliárdos támogatásával született újjá.

Az épületben több különlegesség is helyet kapott, a bimát egy hidraulikus szerkezettel lehet emelni és süllyeszteni, így akár koncerteket is lehet majd rendezni a megújult zsinagógában. De a több további helyiségnek köszönhetően különböző rendezvényeknek adhat majd otthont az új Rumbach. A harmadik emeletre állandó kiállítást terveznek, amely a magyarországi zsidók életét mutatja be, s egy „időkapszula" segítségével visszszaugorhatunk 1740-be.

A zsinagógába a Tórát az Emanuel fától vitték át ünnepi keretek között a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógába, ahol a bejárati ajtófélfákra felkerültek a mezüzék is. A Tórát a Rumbach bejáratánál Mester Tamás, a BZSH elnöke adta át, ahonnan végső helyére, a Tóraszekrénybe vitték. Majd feltették a mezüzéket is, s immár bent, megkezdődött az ünnepség, melyen szerepet kapott Fekete László főkántor, Zucker Immánuel főkántor, illetve a Hamsa zenekar. Kardos Péter főrabbi áldását követően gyulladt meg a fény az örökmécsesben.

Fotó: Szentgyörgyi Ákos

Az ünnepélyes megnyitót Kiss Henriett a Rumbach – Együttélés Háza igazgatója vezette, beszédet mondott Novák Katalin, családokért felelős tárca nélküli miniszter, Ronald S. Lauder, a Zsidó Világkongresszus elnöke (anyai nagyszülei éppen a Rumbachban kötöttek házasságot), Jákov Hadas-Handelsman, Izrael budapesti nagykövete, illetve Heisler András, a Mazsihisz elnöke.

– Itt egy új zsinagóga született, melynek legfőbb funkciója, hogy kapocs legyen a föld és az ég között, hogy összekösse az anyagi világot, amelyben élünk, azzal a spirituális világgal, amelyik bennünk él – emelte ki a Dohány zsinagóga főrabbija, dr. Frölich Róbert. – Amíg a zsinagóga nyitva lesz, mindig legyenek itt zsidók, akik imáikkal kiemelkednek egy időre az anyagi világból, és méltó örököseivé válhatnak e templom hagyományainak – tette hozzá az országos főrabbi.

Hosszú idő után 2021. június 10-én ismét imádkoztak a Rumbach utcai zsinagógában, a megnyitó ugyanis a Mincha imával zárult.

Múzeumok éjszakája – titkos találkozások a múzeumban

Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetség, illetve a Zsidó Múzeum és Levéltár idén újra a megszokott színes programokkal vesz részt a Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozatában.

Június 26-án este 10 órától várják az érdeklődőket, s a hagyományoknak megfelelően közös szombat búcsúztató (havdala) szertartással indul a program, Frölich Róbert országos főrabbi vezetésével.

Az alkalomra speciális fény-installációval berendezett kiállítóterekben a Titkos találkozások című rendhagyó tárlatvezetéseken egy-egy különleges tárgy titkait fejthetik fel a látogatók. A filmvetítéseknek helyet adó Goldmark-terem előterében könyvvásárt tartanak, s akár régebbi, mára ritkaságnak számító kincsekre is bukkanhatnak.

A programokhoz kvíz kapcsolódik – a kérdésekre a válaszokat a tárlatvezetéseken, vagy online tartalmaink között keresgélve fejthetik meg.

A program zárásaként a héber naptárhoz kapcsolódóan Tammuz 17-e történetét ismerhetik meg a kitartó látogatók Frölich Róbert tanításában.

A programokra a szervezők előzetes regisztrációt kérnek, a filmvetítésen egy időben 70 főt, az egyes tárlatveze-téseken 20-20 főt tudnak fogadni.

Regisztrálni az alábbi linken lehet: https://tinyurl.hu/JP22

További részletek:
www.milev.hu
www.mazsihisz.hu

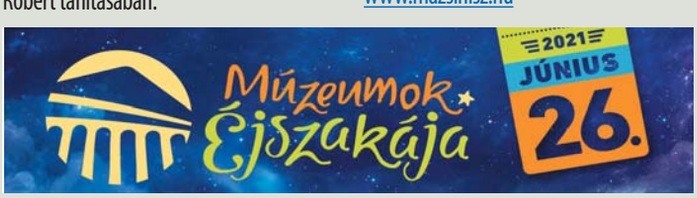

Jahrzeit-napok a falnál

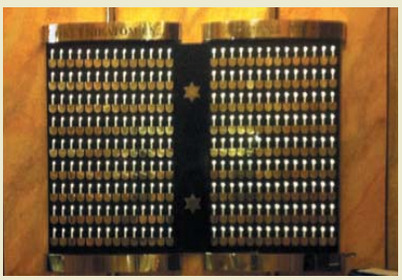

A Dohány utcai Zsinagógában a fekete gránitból készült Jahrzeit-falon a kis névtáblák fölötti gyertyák évente öt alkalommal gyulladnak fel, s emlékeztetnek elhunyt hozzátartozóinkra, ismerősünkre. A négy Mázkir napon, vagyis Jajm Kippur, Smini Áceresz, Pészach 8. és Sovuajsz 2. napján és haláluk héber naptár szerinti évfordulóján – az előző estétől – világítanak szeretteinkért a gyertyák. Lapunk úgy segít Önöknek, hogy közreadjuk, elhunyt szeretteiknek mikor is van a Jahrzeitje.

Kádár György	július 1.
Klein Rudolf	július 1.
Frölich György	július 3.
Harpúder Miklósné	július 3.
Wolf Sári	július 3.
Rózner Józsefné	július 7.
Barnai György	július 8.
Ábrahámshon Veronika	július 8.
Steiner Sándorné	július 12.
Fohn Jánosné	július 15.
Grósz Mórné	július 17.
Kárpáti György	július 18.
Szőnyi Sándorné	július 19.
Holczer Lászlóné -Mayer Magdolna	július 21.
Dr. Bálint Imre	július 23.
Fohn János	július 26.
Kalmár Maron György	július 27.
Krebsz György	július 27.
Vadas Árpádné	július 27.
Frölich Györgyné	július 28.
Raschka Imre	július 29.
Szentgyörgyi Róbertné-Hajdú Magdolna	július 30.

Pesti Sólet • A Dohány utcai körzet lapja • Felelős kiadó: Nádel Tamás • Főszerkesztő: Schiller Zsolt • e-mail: pestisolet@dohany-zsinagoga.hu
Megjelenik havonta • Nyomás: Mediaworks Kiadó és Nyomda Kft., igazgató: Bertalan László, cím: 1225 Budapest, Campona utca 1. • e-mail: nyomda@mediaworks.hu